

ZAMONAVIY MOLIYADA MOLIYAVIY INNOVATSIYALAR VA TEKNOLOGIYALARNING AHAMIYATI VA ULARNI HAYOTGA TADBIQ ETISH YO'LLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11403334>

Nurullayeva Dildora

Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy moliyaning mohiyati va unda moliyaviy innovatsiyalar va texnologiyalarning tutgan o'рни hamda zamon bilan hamnafas holda ushbu yangi texnologiyalar va innovatsiyalarni real hayotga isloh etish yo'llari haqida so'z boradi.

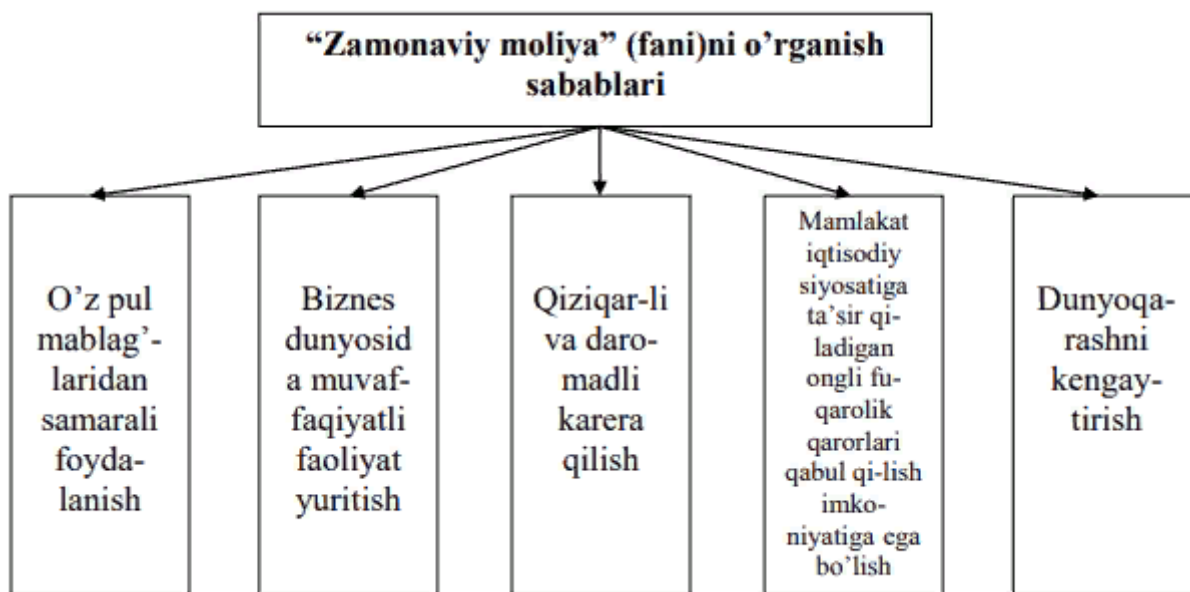
Kalit so'zlar: moliyaviy innovatsiya, moliyaviy texnologiya, moliyaviy inklyuzivlik, FinTech, raqamli banking, blokcheyn, kriptovalyuta, kiberxavfsizlik, investitsiya, moliyaviy xizmatlar.

O'zaro bog'langan bugungi dunyoda moliyaviy tizimlar jahon iqtisodiyotida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Zamonaviy moliyani tushunish shaxslarga ushbu tizimlar, jumladan, bank, investitsiyalar va kapital bozorlari qanday ishlashini tushunishga yordam beradi. Zamonaviy moliya haqida bilish odamlarni shaxsiy moliyasini samarali boshqarish uchun bilim va ko'nikmalar bilan ta'minlaydi. Bunga byudjetlashtirish, investitsiya qilish, pensiya uchun tejash, qarzlarni boshqarish va ipoteka va sug'urta kabi moliyaviy mahsulotlarni tushunish kabi bir qator tushunchalarni kiritishimiz mumkin. Zamonaviy moliya va moliyaviy innovatsiyalar va texnologiyalar bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, texnologiyadagi innovatsiyalar zamonaviy moliya evolyutsiyasini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Dastavval zamonaviy moliya va moliyaviy texnologiyalar va innovatsiyalarning mazmun va tavsifini bilish maqsadga muvofiq bo'ladi. Zamonaviy moliya, zamonaviy moliya bozorlari va institutlarining ehtiyojlarini qondirish uchun vaqt o'tishi bilan rivojlangan moliyaviy nazariya, amaliyot va texnologiyalarning hozirgi holatini anglatadi. U moliyaning turli sohalarida, jumladan, korporativ moliya, investitsiyalar, moliyaviy bozorlar va moliya institutlarida qo'llaniladigan keng doiradagi tushunchalar, uslublar va vositalarni o'z ichiga oladi.

Zamonaviy moliya bu moliyaviy aktivlar, majburiyatlar va risklarni tahlil qilish va boshqarish uchun miqdoriy usullar, matematik modellar va ilg'or analitik

usullarni qo'llashni o'z ichiga oladi. Zamonaviy moliya shuningdek, investorlarning xatti-harakatlarini, bozor dinamikasini va kengroq iqtisodiy muhitni tushunish uchun iqtisodiyot, psixologiya va boshqa fanlardan tushunchalarni o'z ichiga oladi.

1-rasm. “Zamonaviy moliya” (fani)ni oʻrganish sabablari [1].

“Zamonaviy moliya” fani alohida fan sifatida tarkib topgani shundan dalolat beradiki, ushbu sohani yaxshi oʻzlashtirish keyonchalik moliyaning instrumentlaridan amalda foydalanish imkonini beradi va yuqoridagi rasmda berilgan asosli sabablar bilan bizga yangi bilim va koʻnikmalarni taqdim etadi deyishimiz mumkin. Moliyaviy texnologiyalar (FinTech) va moliyaviy innovatsiyalar o'zaro bog'liq tushunchalardir, ammo alohida ma'noga ega:

- FinTech moliyaviy xizmatlarni taqdim etishni yaxshilash va avtomatlashtirish uchun texnologiyadan foydalanishni anglatadi. Bu bank, investitsiya, to'lovlar, kreditlash va boshqa moliyaviy faoliyatni osonlashtirish uchun raqamli platformalar, ilovalar va dasturiy ta'minotni ishlab chiqish va joylashtirishni o'z ichiga oladi.

- FinTech keng ko'lamlı texnologiyalarni o'z ichiga oladi, jumladan, mobil banking ilovalari, onlayn to'lov tizimlari, kreditlash platformalari, robo-maslahatchilar, blokcheyn, sun'iy intellekt va mashinalarni o'rganish.

- FinTech ning asosiy maqsadi an'anaviy bank va moliya modellarini buzish uchun ko'pincha innovatsion texnologiyalardan foydalanish orqali moliyaviy xizmatlarda samaradorlik, qulaylik va qulaylikni oshirishdir [2].

Moliyaviy innovatsiyalar deganda moliya sohasida sezilarli o'zgarishlar yoki yaxshilanishlarni keltirib chiqaradigan yangi g'oyalar, mahsulotlar, jarayonlar yoki biznes modellari tushuniladi.

- Texnologiyalarni qo'llashga alohida e'tibor qaratadigan FinTechdan farqli o'laroq, moliyaviy innovatsiyalar kengroq ishlanmalarni, jumladan, normativ-huquqiy baza, bozor tuzilmalari, moliyaviy vositalar va risklarni boshqarish usullaridagi o'zgarishlarni qamrab olishi mumkin.

- Moliyaviy innovatsiyalar turli manbalar, jumladan, texnologiya yutuqlari, bozor kon'yunkturasining o'zgarishi, tartibga soluvchi islohotlar va iste'molchilarning xatti-harakatlaridagi o'zgarishlar natijasida yuzaga kelishi mumkin.

- Moliyaviy innovatsiyalarga misol tariqasida indeks fondlari, ipoteka bilan ta'minlangan qimmatli qog'ozlar, derivativlar, sekyuritizatsiya, yuqori chastotali savdo, mikromoliya va kraudfanding platformalarini joriy etish kiradi.

Qisqa qilib aytganda, moliyaviy texnologiyalar (FinTech) moliyaviy xizmatlarni yaxshilash uchun texnologiyadan foydalanishni o'z ichiga olgan bo'lsa-da, moliyaviy innovatsiyalar moliyaviy industriyadagi kengroq o'zgarishlar va rivojlanishlarni, jumladan texnologik yutuqlarni, shuningdek, yangi g'oyalar, mahsulotlar va biznes modellarini o'z ichiga oladi [3].

Moliyaviy texnologiyalar va moliyaviy innovatsiyalar mazmum jihatdan farqlansada, o'zaro bog'langan tushunchalar hisoblanadi. texnologiyadagi innovatsiyalar zamonaviy moliya evolyutsiyasini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

1. Moliyaviy texnologiyalar (FinTech) moliyaviy jarayonlar samaradorligini sezilarli darajada oshirishga olib keldi. Savdo, risklarni boshqarish va muvofiqlik kabi vazifalarni avtomatlashtirish operatsiyalarni soddalashtirdi va moliya institutlari uchun xarajatlarni kamaytirdi. Bu samaradorlikning oshishi

tranzaksiyalarni tezroq amalga oshirish, tezroq qaror qabul qilish va resurslardan yaxshiroq foydalanish imkonini beradi.

2. Moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyati: FinTech innovatsiyalari moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini kengaytirdi, ayniqsa aholining kam ta'minlangan qatlamlari uchun. Mobil banking, peer-to-peer kreditlash platformalari va raqamli hamyonlar kabi texnologiyalar jismoniy shaxslar va korxonalar uchun hatto chekka yoki bank yetishmagan hududlarda ham bank, kreditlash va to'lov xizmatlaridan foydalanishni osonlashtirdi.

3. Ma'lumotlarni tahlil qilish va qaror qabul qilish: Zamonaviy moliya asosan ma'lumotlar tahlili va qaror qabul qilishning miqdoriy usullariga tayanadi. Ma'lumotlar tahlili, mashinani o'rganish va sun'iy intellekt sohasidagi yutuqlar moliya institutlariga katta hajmdagi ma'lumotlarni yanada samaraliroq tahlil qilish imkonini berdi, bu esa xavflarni yaxshiroq baholash, investitsiya strategiyalari va mijozlarni maqsadli yo'naltirishga olib keldi [4].

4. Blokcheyn va kriptovalyutalar: blokcheyn texnologiyasi va kriptovalyutalarning paydo bo'lishi an'anaviy moliyaviy tizimlarni buzdi. Blockcheyn tranzaksiyalarni qayd qilish uchun xavfsiz, shaffof va markazlashmagan usullarni taklif etadi, bu esa to'lovlar, hisob-kitoblar va identifikatsiyani tekshirish kabi sohalarni inqilob qilish potentsialiga ega. Bitcoin va Ethereum kabi kriptovalyutalar ham yangi aktivlar sinflari va investitsiyalarning muqobil shakllarini joriy etdi.

5. Normativ muammolar va imkoniyatlar: Moliyaviy innovatsiyalarning jadal sur'atlari ko'pincha tartibga soluvchi organlar uchun qiyinchiliklar va imkoniyatlarni taqdim etuvchi me'yoriy-huquqiy bazadan oshib ketadi. Regulyatorlar iste'molchilar huquqlarini himoya qilish, bozor barqarorligini hamda qonunlar va qoidalarga rioya qilishni ta'minlash uchun yangi texnologiyalar va biznes modellariga moslashishi kerak. Shu bilan birga, tartibga soluvchi sandboxlar va tashabbuslar tartibga solish nazoratini saqlab, innovatsiyalarni rivojlantirishga qaratilgan.

6. Oraliqlashtirish va demokratlashtirish: FinTech an'anaviy moliyaviy

vositachilarni qarz oluvchilarni kreditorlar bilan, investorlarni imkoniyatlar bilan va iste'molchilarni moliyaviy mahsulotlar bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'lash orqali vositachilikni yo'q qilish imkoniyatiga ega. Ushbu vositachilikdan voz kechish raqobatning kuchayishiga, xarajatlarning pasayishiga va oshkoralikning oshishiga olib kelishi mumkin, natijada iste'molchilar va korxonalar foyda keltiradi.

7. Xavflar va kiberxavfsizlik: Moliyaviy innovatsiyalar va texnologiyalar ko'p foyda keltirsa-da, ular, xususan, kiberxavfsizlik va ma'lumotlar maxfiyligi nuqtai nazaridan ham xavf tug'diradi. Moliyaviy institutlar kibertahdidlar, ma'lumotlar buzilishi va maxfiy ma'lumotlarga ruxsatsiz kirishdan himoyalani uchun kiberxavfsizlik choralariga doimiy ravishda sarmoya kiritishlari kerak.

Umuman olganda, moliyaviy innovatsiyalar va texnologiyalar zamonaviy moliyani shakllantirish, samaradorlik, foydalanish imkoniyati va yangi imkoniyatlarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi, shu bilan birga ehtiyotkorlik bilan ko'rib chiqish va boshqarishni talab qiladigan muammolarni keltirib chiqaradi [5].

Zamonaviy moliya sohasida moliyaviy innovatsiyalar va texnologiyalarni qo'llash turli xil real strategiyalar va yondashuvlar orqali amalga oshirilishi mumkin. Bu usullarga quyidagilarni misol qilib keltirishimiz mumkin:

- Mijozlarga bank xizmatlaridan, jumladan, hisobni boshqarish, pul o'tkazmalari va to'lovlarni amalga oshirishdan qulay foydalanishni taklif qilish uchun onlayn va mobil banking platformalarini joriy etish;

- Iste'molchilar va biznes uchun uzluksiz va xavfsiz tranzaksiyalarni osonlashtirish uchun raqamli hamyonlar va kontaktsiz to'lov echimlarini birlashtirish;

- Transchegaraviy to'lovlar va pul o'tkazmalarining samaradorligi va shaffofligini oshirish uchun blokcheyn texnologiyasidan foydalanishni o'rganish;

- Investorlarga avtomatlashtirilgan investitsiya maslahati va portfelni boshqarish xizmatlarini taqdim etish uchun algoritmlar va sun'iy intellektdan foydalanadigan robot-maslahatchi platformalarini ishlab chiqish [6];

- Jismoniy shaxslarga an'anaviy brokerlik xizmatlaridan foydalanmasdan qimmatli qog'ozlar, obligatsiyalar, investitsiya fondlari va birja fondlarini (ETF)

osongina sotib olish va sotish imkonini beruvchi onlayn investitsiya platformalari va mobil ilovalarni taklif etish imkoniyati;

- Bozor ma'lumotlarini tahlil qilish, investitsiya imkoniyatlarini aniqlash va shaxsiy risk imtiyozlari va moliyaviy maqsadlar asosida portfel ish faoliyatini optimallashtirish uchun mashinani o'rganish algoritmlaridan foydalanish [7];

- Qarz oluvchilarni shaxsiy kreditlar, kichik biznes kreditlari va boshqa moliyalashtirish turlarini moliyalashtirishga tayyor bo'lgan individual yoki institutsional investorlar bilan bog'laydigan "tengdoshga" kreditlash platformalarini ishga tushirish;

- Ko'p sonli jismoniy shaxslar yoki investorlar tomonidan loyihalar, startaplar, ko'chmas mulk ishlanmalari va xayriya ishlarini moliyalashtirish uchun kapital jalb qilish uchun kraudfanding platformalarini o'rganish;

- Kreditga layoqatlilikni baholash va kreditga ariza berish va tasdiqlash jarayonini soddalashtirish uchun ma'lumotlar tahlili va kredit skoring algoritmlaridan foydalanadigan onlayn bozorda kreditlash platformalarini ishlab chiqish;

- Muvofiqlik jarayonlarini avtomatlashtirish, me'yoriy-huquqiy o'zgarishlarni nazorat qilish va pul yuvishga qarshi kurash (AML) va mijozingizni bilish (KYC) kabi me'yoriy talablarga rioya qilishni ta'minlash uchun tartibga solish texnologiyasi (RegTech) echimlarini joriy etish;

- Murakkab tartibga soluvchi matnlarni tahlil qilish va sharhlash, muvofiqlik xavflarini aniqlash va tartibga solish hisobotlarini yanada samarali ishlab chiqarish uchun sun'iy intellekt va tabiiy tilni qayta ishlash texnologiyalaridan foydalanish;

- Normativ hujjatlarga muvofiqlik va me'yoriy hisobotlarni yaxshilash uchun o'zgarmas audit yo'llari va shaffof ro'yxatga olish tizimlarini yaratish uchun blokcheyn texnologiyasini integratsiyalash;

- Har xil turdagi moliyaviy risklarni, jumladan, kredit riski, bozor riski, likvidlik riski va operatsion riskni baholash va kamaytirish uchun ilg'or risklarni boshqarish tizimlari va tahliliy vositalarini qo'llash;

- Katta hajmdagi moliyaviy ma'lumotlarni tahlil qilish, naqsh va tendentsiyalarni aniqlash va risklarni baholash, narxlash va portfelni boshqarish uchun ma'lumotlarga

asoslangan qarorlar qabul qilish uchun katta ma'lumotlar tahlili va bashoratli modellashtirish usullaridan foydalanish [8];

- Moliyaviy institutlar va nazorat qiluvchi organlar o'rtasida xavf-xatar bilan bog'liq ma'lumotlar va ma'lumotlarni xavfsiz saqlash va almashish uchun bulutli hisoblash va tarqatilgan daftar texnologiyasidan foydalanishni o'rganish;

- Shaxsiy ehtiyoj va imtiyozlarga moslashtirilgan shaxsiy moliyaviy mahsulotlar va xizmatlarni taklif qilish orqali mijozlar tajribasini yaxshilash;

- Mijozlarning xatti-harakatlarini yaxshiroq tushunish, ularning ehtiyojlarini oldindan bilish va maqsadli tavsiyalar va takliflarni taqdim etish uchun ma'lumotlar tahlili va mijozlar bilan munosabatlarni boshqarish (CRM) tizimlaridan foydalanish;

- 24/7 mijozlarni qo'llab-quvvatlash, so'rovlarga javob berish va hisobni boshqarish, tranzaksiyalar va moliyaviy rejalashtirishda yordam berish uchun chatbotlar va virtual yordamchilarni qo'llash kabi yo'llarda ifodalanishi mumkin.

Xulosa sifatida shuni aytishimiz mumkinki, ushbu strategiyalarni qo'llash va moliyaviy innovatsiyalar va texnologiyalardan samarali foydalanish orqali moliya institutlari, fintech kompaniyalari va boshqa manfaatdor tomonlar samaradorlikni oshirishi, mijozlar tajribasini yaxshilashi va zamonaviy moliya sohasida innovatsiyalarni rivojlantirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sharapova M. Umarova A. Ismailova N. Bafoev O. "Moliya" fanidan o'quv-uslubiy qo'llanma. Toshkent 2018.
2. What is fintech? (2024, January 16). McKinsey & Company. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/mckins-eyexplainers/what-is-fintech>
3. Bolonin, A. I., Turuev, I. B., & Balykin, V. (2021). Financial Innovations, Financial Engineering and Financial Technologies: Risks or new opportunities? Innovations and new financial technologies in the practice of banking. In Palgrave Macmillan studies in banking and financial institutions (pp. 129–141). https://doi.org/10.1007/978-3-030-71337-9_10
4. Bolonin, A. I., Turuev, I. B., & Balykin, V. (2021). Financial Innovations, Financial Engineering and Financial Technologies: Risks or new opportunities? Innovations and new financial technologies in the practice of banking. In Palgrave Macmillan studies in banking and financial institutions (pp. 129–141). https://doi.org/10.1007/978-3-030-71337-9_10
5. Stefan. (2023, October 3). The role of cybersecurity in financial Services: Staying ahead of ransomware attacks - Stefanini. Stefanini. <https://stefanini.com/en/insights/articles/the-role-of-cybersecurity-in-financial-services>